

การสืบทอดความรู้ด้านดนตรีไทยของครูสมภพ ขำประเสริฐ
THE THAI MUSIC TRANSMISSION OF KRU SOMPHOP KHAMPRASERT
ปกป้อง ขำประเสริฐ*
ภัทระ คมขำ**

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์แนวทางการสืบทอดความรู้ด้านดนตรีไทยของครูสมภพ ขำประเสริฐ ทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต ผลการวิจัยพบว่า ครูสมภพ ขำประเสริฐ ได้รับการถ่ายทอดวิชาดนตรีไทยจาก ครูพุ่ม โตสง่า ครูองการ กลีบชื่น ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) รวมถึงได้ศึกษาเพลงหน้าพาทย์เพิ่มเติมจาก ครูหลวงบำรุงจิตรเจริญ (อุป สัตรวิไล) และครูพุ่ม บาปุยะวาทย์ ความรู้ด้านดนตรีไทยของครูสมภพ ขำประเสริฐที่ปรากฏในงานวิจัยเรื่องนี้แบ่งออกเป็น 4 ประเภทคือ ด้านการประพันธ์เพลง ด้านแนวทางการบรรเลง ด้านผลงานที่เป็นงานวิชาการ และด้านงานช่าง ในด้านการประพันธ์เพลงสามารถแบ่งตามบทบาทของเพลง ได้แก่ เพลงเพื่อบรรเลงรับใช้สังคมและเพลงที่ใช้สำหรับการประลองวง จำนวนทั้งสิ้น 66 เพลง ประเภทแนวทางการบรรเลงที่ถ่ายทอดให้แก่ลูกศิษย์ทุกคนตรงกัน คือการแบ่งมือในการบรรเลงเครื่องตอย่างเคร่งครัด ประเภทงานเอกสารทางวิชาการ 4 เรื่อง และกรรมวิธีการสร้างไม้ตีสำหรับเครื่องดนตรีในวงปี่พาทย์ ผู้สืบทอดความรู้จากครูสมภพแบ่งเป็นสายการสืบทอด ดังนี้ สายลูกศิษย์ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) รุ่นเล็ก สายทายาท สายวัดหัวลำโพง สายวัดรวกสุทธารามและสายสถาบันอุดมศึกษาในจังหวัดนครปฐม

คำสำคัญ: สมภพ ขำประเสริฐ/ การสืบทอด/ ดนตรีไทย

Abstract

This qualitative research with the aim to analyze the transmission methods from which Khru Somphop Khamprasert had acquired his Thai classical music knowledge and skills in the past, present and future. The study results showed that Khru Somphop Khamprasert was taught Thai classical music by Khru Phum Tosa-nga, Khru Ongkarn Kleebchuen and Khru Luang Pradit Phairoh (Sorn Silpabankeng) and had learned Phleng Na Phat from Khru Luang Bamrungchitcharoen (Thoop Satrwilai) and Khru Phum Bapuyawat. Thai classical music knowledge of Khru Somphop Khamprasert presented in this study can be categorized into four aspects including music composition, performance method, academic performance and carpentry. In respect to music composition aspect, it can be sub-divided based on the role of music played such as music for social service and music for band battling which consisted of 66 songs in total. The performance method which had been taught to every student, on the other hand, is strict hand positioning in percussion instruments performance whereas academic documentations comprised of four subjects and the last aspect comprised of carpentry method for Pi Phat percussion instruments. The successors of Khru Somphop's knowledge on Thai classical music can be divided into the following: Khru Luang Pradit Phairoh Students (junior) Group, Hereditary Group, Wat Hua Lam Pong Group, Wat Ruaksubtharam Group and Nakhon Pathom Undergraduate Students Group.

KEYWORDS: Somphop Khamprasert/ Transmission/ Thai music

* นิสิตระดับปริญญาโทบัณฑิต หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย tasanastudio@gmail.com

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, peenai2004@hotmail.com

บทนำ

ครูสมภพ ข้าประเสริฐเป็นนักดนตรีที่มีความสามารถและชื่อเสียงปรากฏในสังคมนักดนตรีไทยท่านหนึ่ง ท่านมีฝีมือเป็นเลิศในการบรรเลงฆ้องวงใหญ่และระนาดทุ้ม มีผลงานปรากฏทั้งการบรรเลง และการประพันธ์ เพลงไทยมากมาย ท่านได้รับรางวัลผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) ซึ่งจัดขึ้น โดยสภาวัฒนธรรมแห่งชาติเมื่อ พ.ศ. 2536 ซึ่งสรรพวิชาความรู้ที่หล่อหลอมให้ครูสมภพมีความประสบความสำเร็จในวิชาชีพดนตรีไทยนั้นมาจากครูดนตรีสามสำนัก คือ สำนักครูพุ่ม โตสง่า ครูโองการ กลีบขึ้น และครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

การสร้างงานดุริยางคศิลป์ของครูสมภพ ข้าประเสริฐนั้นเกิดจากพื้นฐานความรู้ทางดนตรีของสาม สำนักดังกล่าว ซึ่งถือเป็นการบูรณาการความรู้ในชั้นปฐมภูมิของครูสมภพ ก่อนที่จะถ่ายทอดความรู้ไปสู่ บรรดาลูกศิษย์ของครูสมภพในภายหลัง ครูบุญยงค์ เกตุคง ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) เคยปรารภถึงครูสมภพว่า

ระนาดทุ้มเขาเก่งกว่าฆ้อง แต่ว่าเขาตีฆ้องได้เหนียวหนอดหนักดี เขาเข้าใจดี รสมือ ฆ้องไม่เบาตีมาก ผมตีระนาดเค้าตีฆ้อง รู้ชั้นเชิงกัน จะไปนั้นไปนี้ ขยับไปนั้นเขาก็ตามได้ อย่างฉลาด เขาเก่งเพลงมอญมากหลายเพลง เขามีผลงานดีเด่นในเรื่องเพลง เรื่องจังหวะ เขามีลูกศิษย์มากฝีมือลายมือก็ดี ความประพฤติดีทีเดียว ต้องยกย่องเขา เขาไม่เคยวุ่นวาย กับใครไปงานก็ไปบรรเลงร่วมกัน ผมว่าน่าจะยกย่องเขาที่มีความรู้ความสามารถในชั้นเชิง ดนตรีมากทีเดียว (บุญยงค์ เกตุคง, 2543: 14)

การศึกษากระบวนการและเส้นทางของการสืบทอดองค์ความรู้ด้านดนตรีไทยของครูสมภพ ข้าประเสริฐ ผ่านลูกศิษย์ที่เคยเรียนดนตรีกับท่านรวมถึงผู้ใกล้ชิดเมื่อสมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่นั้นจะสะท้อน กระบวนการทางความคิดของครูสมภพที่ตกผลึกจากองค์ความรู้ของครูดนตรีไทย 3 สำนักอันได้แก่ สำนัก ครูพุ่ม โตสง่า สำนักครูโองการ กลีบขึ้น สำนักครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ซึ่งถ่ายทอดมายัง ศิษย์ของท่านในปัจจุบันและทิศทางการสืบทอดต่อไปในอนาคต เป็นกรณีศึกษาที่มีความสำคัญและควรแก่ การวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อเป็นฐานข้อมูลแก่วิชาการดนตรีไทยต่อไป

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาประวัติของครูสมภพ ข้าประเสริฐ
2. ศึกษาผลงานด้านดนตรีไทยของครูสมภพ ข้าประเสริฐ
3. ศึกษาแนวโน้มของการสืบทอดความรู้ทางดนตรีของครูสมภพ ข้าประเสริฐในอนาคต

วิธีดำเนินการวิจัย

1. สัมภาษณ์ลูกศิษย์และผู้ใกล้ชิดของครูสมภพ ข้าประเสริฐที่ยังมีชีวิตอยู่เกี่ยวกับความรู้ และการสืบทอดความรู้ด้านดนตรีไทยในปัจจุบันรวมถึงแนวโน้มของการสืบทอดในอนาคต
2. บันทึกเสียงการสัมภาษณ์
3. ถอดคำสัมภาษณ์และทำการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร
4. สืบค้นความรู้ด้านดนตรีไทยของครูสมภพ ข้าประเสริฐ จากสื่อมัลติมีเดียต่าง ๆ
5. สืบค้นความรู้ด้านดนตรีไทยของครูสมภพ ข้าประเสริฐ จากสื่อออนไลน์ต่าง ๆ

6. เรียบเรียงและวิเคราะห์ข้อมูล
7. ศึกษาเพิ่มเติมจากหนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับครูสมภพ ข้าประเสริฐ
8. จัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม

ผลการวิจัย

จากการรวบรวมข้อมูลเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับครูสมภพ ข้าประเสริฐ สามารถสรุปผลการวิจัยเรื่องการสืบทอดความรู้ด้านดนตรีไทยของครูสมภพ ข้าประเสริฐได้ดังต่อไปนี้

ประวัติชีวิตครูสมภพ ข้าประเสริฐ

ภาพที่ 1 ครูสมภพ ข้าประเสริฐ

ที่มา : จากหนังสือนามานุกรมศิลปินเพลงไทย ในรอบ 200 ปี
แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ครูสมภพ ข้าประเสริฐ เกิดเมื่อวันพฤหัสบดี ขึ้น 14 ค่ำ เดือน 4 ปีฉลู ตรงกับวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2468 ที่บ้านหลังวัดเทพธิดาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เป็นบุตรของนายแดงกับนางจันทร์ ข้าประเสริฐ มีพี่น้องร่วมบิดามารดา 1 คน เป็นหญิงชื่อ สมใจ ข้าประเสริฐ ครูสมภพสมรสกับนางสาวประจิต มะกล้าแดง มีบุตรธิดารวม 4 คนได้แก่ นายธนู ข้าประเสริฐ นายป้อมเพชร ข้าประเสริฐ นางสาวกมลวรรณ ข้าประเสริฐ นางปิยะพันธ์ เกาพูล โดยมีบุตรชายคนโตคือนายธนู ข้าประเสริฐ รับราชการที่สำนักงานการสังคีต กรมศิลปากร ในตำแหน่งดุริยางคศิลปิน เครื่องมือฆ้องวงใหญ่ สืบทอดเจตนารมณ์ของบิดาในการประกอบอาชีพนักดนตรีไทยอย่างจริงจัง

ครูสมภพ ข้าประเสริฐ เข้ารับการศึกษาในระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนวัดชนะสงครามจนกระทั่งจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หลังจากนั้นก็ได้ศึกษาต่อในโรงเรียนอีก สำหรับวิชาดนตรีนั้น เริ่มแรกเมื่อครูสมภพ อายุได้ 12 ปี มารดาของครูสมภพได้พาไปฝากตัวเรียนวิชาเป่าแตรกับครูเสนอที่จังหวัดอ่างทอง เรียนเป่าแตรไล่เนืวยูได้ไม่นานก็มีเหตุให้ต้องเลิกเรียนและย้ายกลับมาอยู่กรุงเทพ จนได้มาพบกับครูพุ่ม โตสง่า ที่ตรอกบวรรังษี ย่านบางลำพู ครูสมภพจึงได้ฝากตัวเป็นศิษย์ครูพุ่ม ครูสมภพเล่าถึงเหตุการณ์ช่วงนี้ว่า

ผมได้เข้าสู่สำนักครูพุ่มเมื่ออายุ 12 ปี ได้เริ่มฝึกหัดฆ้องวงใหญ่เบื้องต้น ดำเนินการตามระเบียบแบบแผนประเพณีโบราณ ในการรับศิษย์ เข้าสู่สำนักจะต้องมีการบูชาครูด้วยขันดอกไม้ ธูปเทียน และเงินกำนัล (หกลสลึง) จากนั้นก็เริ่มต่อเพลงสาธุการ เพลงในชุดโหม

โรงเรียน เพลงกลอง เพลงเรื่องเต่ากินผักบุ้ง ซึ่งเป็นเพลงเรื่องที่ดีเด่นที่สุดในยุคนั้น และต่อมาได้ต่อเพลงเสภา โดยเริ่มจากเพลงโหมโรงไอ้เรศร์ และเพลงเถาอื่น ๆ จนกระทั่งถึงเพลงเดี่ยวกราวใน เพลงเดี่ยวพญาโคก ส่วนเพลงหน้าพาทย์ได้ต่อเพลงตระนอนเพื่อใช้ในการเทศน์มหาชาติ (บุญทวี นาคทิม, 2543:62)

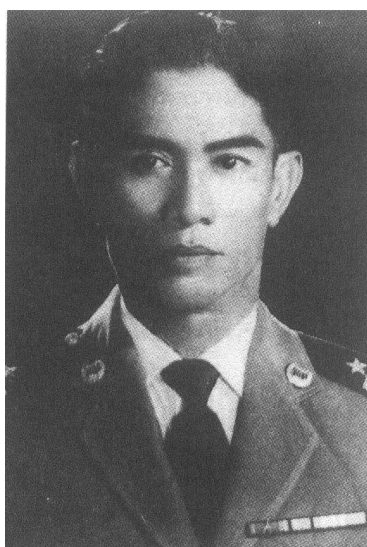
ภาพที่ 2 บัตรนักดนตรีไทยของครูฟุ่ม โตสง่า
ที่มา : ต้นฉบับของครูณรงค์ฤทธิ์ โตสง่า, 22 พฤศจิกายน 2559

การเรียนดนตรีของครูสมภพที่บ้านครูฟุ่มนี้เป็นการเรียนแบบประจำ กิน นอน อยู่ที่บ้านครูและมีหน้าที่ต้องปรนนิบัติครูและคนในครอบครัว รวมถึงช่วยภรรยาของครูฟุ่มขายของด้วย ครูสมภพเล่าว่า

นางแม่เป็นภรรยาครูฟุ่มเป็นคนขยัน เมื่อมีลูกศิษย์มาอยู่ที่บ้านหลายคน ก็รับทำ ปิ่นโตพระในวัดบวรนิเวศน์ รวมทั้งพระอาคันตุกะและพระต่างจังหวัดที่เข้ามาสอบนักธรรม บางครั้งทำอาหารปิ่นโต มีโต๊ะ 100 เก้า โต๊ะต้องตั้งขึ้นมา ไม่ใช่จะมานั่งไล่ห้องหรือไล่ระนาด แต่ต้องลุกขึ้นมาตักน้ำพริกใส่ปิ่นโตพระมือเช้า เสร็จจากปิ่นโตเพลก็กลับมาล้างถ้วยล้างชามอย่างเคย พักกลางวันแทนที่จะได้ต่อหรือท่วงเพลงก็ไม่มีเวลาเสียอีกต้องไปตลาดเพื่อไปรับอาหารที่ยังไม่ได้ประกอบที่ตลาดยอดบางลำพู เป็นแข่งใหญ่ ๆ บางทีเที่ยวเดียวไม่ถึงบ้าน ทั้ง ๆ ที่อยู่ใกล้วัดบวรแค่นั้น พอกลับถึงบ้านต้องรื้อของออก และเริ่มลงมือทำอาหารต่อ โดยมีภรรยาครูฟุ่มเป็นแม่ครัวว่าจะเรียบริยประมาณทุ่มกว่า พอเสร็จอาหารเย็นต้องเอาปิ่น 3 คู่ ไปหาบน้ำที่ก๊อกสาธารณะ ซึ่งรัฐบาลทำไว้ให้ใช้ฟรีริมถนนห่างจากบ้าน 60 เมตร เกือบถึงดุริยบรรณ และมีลูกศิษย์ตัวเล็ก ๆ คอยรองน้ำไว้ให้วันละ 15-16 หาบ ทุกวันไม่มากหรือน้อยกว่านี้ ยามใดมีปิ่นโตน้อยก็มีงานพิเศษเพิ่มขึ้นมาคือ ทำขนมขายมี ตะโก้ ข้าวต้มผัด ขนมกล้วย ขนมสอได้ ต้องเดินขายตามบ้านกับเพื่อนร่วมรุ่นคนหนึ่ง ชื่อสมบัติ เดชบันลือ (บุญทวี นาคทิม, 2543: 62)

ครูสมภพ ข้าประเทศเรียนกับครูพุ่มได้ประมาณ 8 ปี ก็เกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา ครอบครัวครูพุ่มอพยพไปอยู่ต่างจังหวัด ครูสมภพเฝ้าบ้านให้ครูพุ่มได้ระยะหนึ่งก็กลับมาอยู่บ้านและมีโอกาสได้ฝากตัวเป็นศิษย์ของครูโองการ กลับขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 2488 สำหรับการเรียนดนตรีกับครูโองการนี้ ครูสมภพ เล่าว่า

เมื่อ พ.ศ. 2488 อายุ 20 ปี ผมได้เข้าไปฝากตัวเป็นศิษย์ครูโองการ (ทองต่อ) กลับขึ้น เมื่อตอนเด็ก ๆ บ้านของผมอยู่ใกล้บ้านท่าน แต่ผมไม่ได้สนใจว่าใครเป็นใคร ผมเริ่มเรียนเพลงหน้าพาทย์ขั้นต้น สลับกับเพลงเดี่ยว เมื่อเข้ามาเป็นศิษย์ที่บ้านท่านก็ทำหน้าที่ตักน้ำให้ท่านด้วยความสมัครใจ ระยะนี้ผมปรับปรุงเรื่องการประลองวงอย่างเดียวอื่น ๆ ไม่สนใจ (บุญทวี นาคทิม, 2543:71)

ภาพที่ 3 ครูโองการ กลับขึ้น
ที่มา : จากหนังสือนามานุกรมศิลปินเพลงไทย ในรอบ 200 ปี
แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

นอกจากการเรียนดนตรีไทยกับครูโองการแล้วครูสมภพยังได้รับมอบหมายให้ดูแลวงปี่พาทย์ของครูโองการซึ่งประจำอยู่ที่วัดพระพิเรนทร์ วรจักร โดยมีหน้าที่จัดหานักดนตรีและดูแลเรื่องต่าง ๆ ซึ่งครูสมภพเล่าถึงเหตุการณ์ช่วงนี้ว่า

เมื่อ พ.ศ. 2500 ครูโองการ ท่านได้มอบหน้าที่ให้ผมคุมวงปี่พาทย์มอญ ประจำวัดพระพิเรนทร์ วรจักร ผมรับหน้าที่จัดเครื่องและจัดคนบรรเลง ก็วันวายพอสสมควร บางวันต้องจัดถึง 3 วง บางครั้งก็ต้องไปเอาเครื่องดนตรีข้างนอกเข้ามาทำบ้าง ตามสั่ง ทางวัดจะจ่ายเงินให้เป็นอาทิตย์ เมื่อรับเงินมาก็มีหน้าที่จ่ายให้แก่ดนตรีตามบัญชี ส่วนของครูโองการก็ทำบัญชีรับจ่ายเงินให้ท่านเป็นอาทิตย์ (บุญทวี นาคทิม, 2543:79)

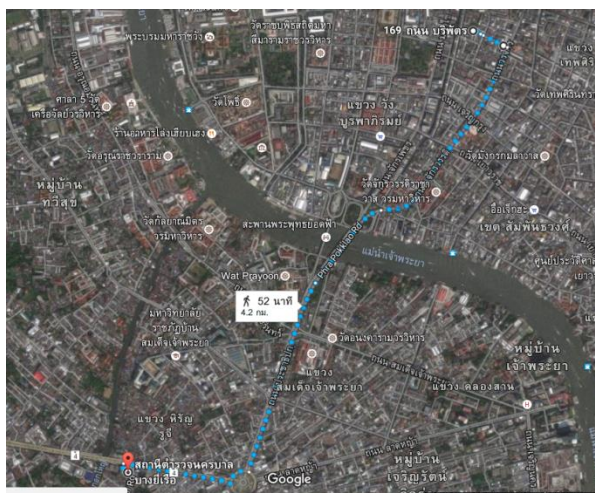

ภาพที่ 4 ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)
ที่มา : อาจารย์อัษฎาวุธ สาคกริก

หลังจากเรียนกับครูโองการได้ระยะหนึ่งแล้ว ครูสมภพมีโอกาสได้ฝากตัวเป็นศิษย์ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เพื่อเรียนเพลงเดี่ยวเพิ่มเติมอีกหลายเพลง เนื่องจากในขณะนี้ครูสมภพมีความคุ้นเคยกับครูหลวงประดิษฐไพเราะ เพราะเข้าร่วมประลองวงในงานไหว้ครูของบ้านท่านครูทุกปีการเรียนในครั้งนี้ครูสมภพได้รับการถ่ายทอดเพลงเดี่ยวฆ้องวงใหญ่และระนาดทุ้มโดยเฉพาะ ครูสมภพเล่าถึงเหตุการณ์ช่วงนี้ว่า

ต่อมาได้เข้าประลองวงในงานไหว้ครู ที่บ้านท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) จึงได้ใกล้ชิดกับท่านครูมากขึ้นด้วย ผมถึงกับออกปากขอต่อเพลงจากท่านโดยตรง ไม่มีผู้ใหญ่ไปฝากตัวเหมือนศิษย์คนอื่น ๆ ท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะหัวเราะและพูดว่า “นี่เรายังไม่เป็นครูลูกศิษย์กันเต็มตัวเลยนะ จะมาต่อเพลงกันได้อย่างไร” ผมตอบท่านว่า “ครับ ผมกำลังจะกราบเรียนท่านว่า ผมจะนำเครื่องบูชา (กำนล) มากกราบฝากตัวกับท่านครับ” ท่านครูก็ว่า “อาบ (เป็นคนรับใช้) ไปจัดเครื่องกำนลมาที่ เอาดอกเข็ม นะ” แล้วผมก็เอาเงิน 6 บาทใส่รวมไปในขัน นอกจากนั้นพี่อาบก็จัดให้เรียบร้อย วันนั้นเป็นวันพฤหัสบดีด้วย จึงเป็นการฝากตัวได้เป็นศิษย์ของท่านเรียบร้อย

(บุญทวี นาคทิม, 2543: 71)

ภาพที่ 5 แผนที่ทางอากาศแสดงเส้นทางการเดินทางไปบ้านบาตรของครูสมภพ
ที่มา : <http://goo.gl/oKHjW1>, สืบค้นเมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2560

นับแต่นั้นครูสมภพ ข้าประเสริฐ จึงได้เป็นศิษย์ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) อย่างเต็มตัวและได้เดินทางไปเรียนที่บ้านท่านเป็นประจำแทบทุกวัน โดยใช้รถจักรยานเป็นพาหนะเดินทางจากบ้านแถบบางยี่เรือ ธนบุรี ข้ามสะพานพุทธ เข้าทางถนนวัดตึกจนไปถึงสำนักบ้านบาตรของครูหลวงประดิษฐไพเราะ

ผลงานด้านดนตรีไทยของครูสมภพ ข้าประเสริฐ

สำหรับผลงานของครูสมภพ ข้าประเสริฐ สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ผลงานทางด้านการประพันธ์เพลง ผลงานทางวิชาการ และผลงานทางด้านการสร้างไม้ดีสำหรับเครื่องปี่พาทย์ สำหรับผลงานทางด้านการประพันธ์เพลง ครูสมภพ ข้าประเสริฐเคยปรารภเกี่ยวกับเหตุของการประพันธ์เพลงไว้ว่า

ครูสมภพมีเหตุผลในการแต่งเพลงอยู่หลายประการ ดังนี้

1. มีผู้มาจ้างให้แต่ง โดยมีแนวโน้มไปทางกิจกรรมของผู้จ้าง
2. อยู่ว่าง ๆ เมื่อมีอารมณ์ก็คิดทำขึ้นเองโดยไม่หวังผลอะไร
3. แต่งขึ้นเพื่อป้องกันตัวเอง และหมั่นคณะเพื่อแสดงปมเชื่องให้เห็นถึงความรู้ความสามารถ (บุญศรี นาคทิม, 2543:71)

ซึ่งตลอดช่วงชีวิตของครูสมภพท่านได้แต่งเพลงไว้มากมาย สามารถสรุปได้ตามประเภทเพลงดังนี้

ประเภทหน้าพาทย์	ตระบรรทมไพร สามชั้น ตระนารายณ์บรรทมสินธุ์ สามชั้น ตระสร้อยสน สามชั้น
ประเภทโหมโรง	โหมโรงโรงปฐมฤกษ์ โหมโรงมหาราช โหมโรงวชิรมงกุฏ
ประเภทเถา	จระเข้ทางยาว เถา พันธุ์ฝรั่ง เถา จำปานารี เถา สร้อยมยุรา เถา ปลาทอง เถา ทวยนอก เถา (ทางถอด) ทวยอิน เถา (ทางถอด) พม่าเห่ เถา จีนชิมเล็ก เถา ทวยเขมร เถา แสนคำนึง เถา (ปรับปรุงสองชั้นและชั้นเดียว)
ประเภทเพลงเดี่ยวระนาดเอก	หกบท สามชั้น สุดสวณ สามชั้น สุรินทราหู สามชั้น

ประเภทเดี่ยวฆ้องวงใหญ่	สุดสงวน สามชั้น พญาโคก สามชั้น สารถิ สามชั้น หกบท สามชั้น แขกมอญ สามชั้น
ประเภทเดี่ยวระนาดทุ้ม	นารายณ์แปลงรูป สามชั้น มุล่ง ชั้นเดียว อาเฮีย สามชั้น สุดสงวน สามชั้น หกบท สามชั้น ทะแย สุรินทราหู สามชั้น พญาโคก สามชั้น สารถิ สามชั้น แขกมอญ สามชั้น นกขมิ้น สามชั้น กราวโน สามชั้น
ประเภทเดี่ยวฆ้องวงเล็ก	สุดสงวน สามชั้น อาเฮีย สามชั้น หกบท สามชั้น พญาโคก สามชั้น สารถิ สามชั้น แขกมอญ สามชั้น
ประเภทเดี่ยวฆ้องมอญ	มุล่ง ชั้นเดียว แขกมอญ สามชั้น นารายณ์แปลงรูป สามชั้น สุดสงวน สามชั้น พญาโคก สามชั้น สารถิ สามชั้น เดี่ยวประจำวัด (รอบวง)
ประเภทเพลงมอญ	เพลงมะลิวัลย์ เถา เพลงม่านมงคลใหญ่ เถา เพลงด้อมค่าย เถา เพลงมะลิซ้อน เถา เพลงโลงทอง เถา เพลงมะตะแบ เพลงลำปางใหญ่ เพลงเรียวยามเช้า ยกศพปากลัด เพลงหนึ่ง เพลงสอง เพลงเร็วกระเหยิง

ซึ่งเพลงแต่ละประเภทที่กล่าวมานั้นได้ถูกถ่ายทอดให้ศิษย์กลุ่มต่าง ๆ ตามแต่โอกาสจะเอื้ออำนวย ในปัจจุบันเพลงบางเพลงได้เริ่มสูญหายไปแล้ว เช่นเพลงโหมโรงมหาราช ซึ่งครูสมภพประพันธ์ไว้เมื่อครั้งขึ้น ประชันปีพาทย์ที่วัดพระพิเรนทร์เมื่อปี พ.ศ. 2518 ได้สาบสูญไปเนื่องจากไม่มีใครจำได้และไม่มีการบันทึกไว้ นอกจากเพลงแล้วครูสมภพ ข้าประเสริฐยังได้เรียบเรียงตำราวิชาการด้านดนตรีไทยอีก 4 เรื่อง ได้แก่

1. เรื่องแรกคือบทความเรื่อง “เรียนดนตรีอย่างไรถึงจะดี” เนื้อหาเกี่ยวกับพื้นฐานการฝึกหัดดนตรีไทย และความรู้ที่เกี่ยวข้อง เนื้อหาของบทความดังกล่าวเป็นการแสดงทัศนะด้านการศึกษาวិชาดนตรีไทยโดยเฉพาะใน ด้านปีพาทย์ของครูสมภพ ข้าประเสริฐ โดยแบ่งออกเป็น 6 บท เนื้อหาในบทแรกเป็นการแสดงทัศนะจาก ประสบการณ์ มีการกล่าวถึงคุณลักษณะ 5 ประการของนักดนตรีที่ดีได้แก่ แม่นมือ แม่นปาก แม่นตา แม่นหู แม่นใจ นอกจากนั้นยังระบุว่าผู้ฝึกหัดปีพาทย์ในขั้นเริ่มต้นต้องหัดฆ้องวงใหญ่เท่านั้น ในบทที่ 2 เป็นการกล่าวถึง เครื่องประกอบจังหวะในดนตรีไทยทั้งจังหวะสามัญและจังหวะหน้าทับต่าง ๆ ในบทที่ 3 มีเนื้อหาต่อเนื่องจากบท ที่ 2 โดยแสดงให้เห็นการใช้จังหวะต่าง ๆ ให้เข้ากับบทเพลง เช่น วิธีการสังเกตเพลงที่ใช้หน้าทับปรบไก่และสองไม้ เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีการกล่าวถึงวิวัฒนาการของอัตราจังหวะต่าง ๆ ในดนตรีไทยด้วย ส่วนในบทที่ 4 นั้น กล่าวถึงความรู้ด้านการประพันธ์เพลง วิธีขยายและตัดทอน วิธีการคัดเลือกเพลงที่จะนำมาประพันธ์ ตลอดจน วิธีการประพันธ์เพลงเดี่ยว ในบทที่ 5 เป็นการอธิบายการบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ประกอบอาภักปฏิกิริยาของผู้แสดง โดยอธิบายรายละเอียดของเพลงหน้าพาทย์ต่าง ๆ ว่าใช้บรรเลงประกอบอาภักปฏิกิริยาใด ส่วนในบทสุดท้ายนั้นเป็น รายละเอียดของเพลงโหมโรงประเภทต่าง ๆ โดยอธิบายว่าโหมโรงนั้นประกอบด้วยเพลงใดบ้าง และการประสมวง ดนตรีไทยว่าวงนั้นประกอบด้วยเครื่องดนตรีอะไรบ้าง

2. เรื่องที่สองคือ เรื่อง “ประวัติปีพาทย์นางหงส์” เนื้อหาเกี่ยวกับการผสมวงปีพาทย์นางหงส์ วิธีการบรรเลงรูปแบบต่าง ๆ สำหรับบทความนี้ครูสมภพ ข้าประเสริฐ เขียนขึ้นเพื่อใช้เป็นเอกสารประกอบการ บรรยายแก่นิสิตมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ เนื้อหาในบทความเป็นการอธิบาย วิวัฒนาการของวงปีพาทย์นางหงส์ รวมถึงวิวัฒนาการของเพลงนางหงส์อัตราต่าง ๆ รวมถึงรูปแบบการบรรเลง

ปี่พาทย์นางหงส์ ตลอดจนความนิยมของการบรรเลงปี่พาทย์นางหงส์ในวาระต่าง ๆ และทำยบความเป็นบทร้อง เพลงชุดย่าไทย หรือที่รู้จักกันดีในชื่อเพลงชุดสิบสองภาษา

3. เรื่องที่สามคือ “สิบเนื่องมาจากกระนาดทุ้ม” เนื้อหาเกี่ยวกับกลวิธีการบรรเลงระนาดทุ้มในลักษณะต่าง ๆ บทความนี้ครูสมภพ ข้าประเสริฐ เขียนขึ้นตามกระแสพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในวาระที่จะจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกเนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 60 พระพรรษา ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื้อหาในบทความกล่าวถึงประวัติศาสตร์ที่สูญหายไปของการกำเนิดระนาดทุ้ม รวมถึงความเชื่อมโยงของระนาดทุ้มกับฆ้องวงเล็ก ตลอดจนลักษณะที่ดีของผู้ฝึกหัดระนาดทุ้มและการบรรเลงระนาดทุ้มแบบต่าง ๆ โดยแบ่งออกเป็นสามประเภท ได้แก่ ล้ำหน้า คุ่มวง และรั้งท้ายหรือห้อยท้าย

4. เรื่องที่สี่คือ “เรื่องพิธีไหว้ครูในทัศนะของข้าพเจ้า” เนื้อหาเกี่ยวกับความเชื่อเกี่ยวกับพิธีไหว้ครู ขั้นตอนและรายละเอียดของพิธี รวมถึงประสบการณ์เรื่องพิธีไหว้ครูดนตรีไทยของครูสมภพ ข้าประเสริฐ เนื้อหาในบทความนี้เป็นการถ่ายทอดประสบการณ์และความเชื่อเกี่ยวกับพิธีไหว้ครูดนตรีไทยของครูสมภพ โดยในบทนำกล่าวถึงการใช้เครื่องดุริยางค์บูชาพระพุทธเจ้าในครั้งพุทธกาล และประเภทของการไหว้ครูสองประเภทคือการไหว้ครูเพลงพื้นและการไหว้ครูเพลงร่าย ตลอดจนจุดประสงค์ต่าง ๆ ของการไหว้ครูรวมถึงเครื่องสังเวยในพิธีไหว้ครู ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างมากไม่สามารถขาดสิ่งที่จะบูไว้เป็นอันขาด

นอกจากงานทั้งสองด้านดังกล่าวมาแล้วครูสมภพ ข้าประเสริฐมีชื่อเสียงมากในการประดิษฐ์ไม้ตีสำหรับเครื่องดนตรีปี่พาทย์ต่าง ๆ โดยเฉพาะไม้แข็งสำหรับบรรเลงระนาดเอก

ภาพที่ 6 ไม้ระนาดเอกซุบรัก ฝีมือครูสมภพ ข้าประเสริฐ
ที่มา : ผู้วิจัย, 20 พฤศจิกายน 2559

นายสิงโต มะกล่ำแดง น้องชายของครูประชิด ข้าประเสริฐ ผู้ที่ได้สนิทสนมคุ้นเคยและเห็นวิธีการทำไม้ระนาดของครูสมภพได้เล่าถึงกรรมวิธีการทำไม้ระนาดของครูสมภพมีใจความว่า

ได้ไม้ไผ่มาแล้วจะตากไว้บนหลังคาให้ไม้ยัดหดตัวจนกระทั่งอยู่ตัวดีแล้ว หลังจากนั้นจะมาฝึ้งไว้บนซื่อในครัวที่ด้านล่างเป็นเตาไฟสำหรับประกอบอาหาร ทิ้งไว้อย่างนั้นนานเป็นปีจนกระทั่งจากไม้ที่เป็นสีน้ำตาลอ่อน ๆ กลายเป็นสีเข้มจัด จากนั้นวิธีเหลาก้านของครูสมภพจะเหลาตัดเฉียง คือไม่สนใจเลยว่าเฉียงไม่จะคดงอหรือจะเลี้ยวไปทางไหนจะค่อย ๆ เหลาตัดจนตรง ครูสมภพใจเย็นมากเพราะต้องเหลาทีละนิดแล้วเวลาพันผ้าจะมีไม้กระดานไว้แผ่นหนึ่ง เมื่อพันได้รอบหนึ่งจะเอาไม้ที่พันค่อย ๆ ริดบนแผ่นกระดานจนแน่นแล้วจึงเริ่มถัก

จากนั้นถึงชุบรักแล้วตากไว้ทำเช่นนี้ประมาณสามรอบ รอบสุดท้ายทิ้งไว้นานเป็นปีกกว่าจะ
ใช้ได้ (สิงโต มะกล่ำแดง, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2559)

ไม้ระนาดเอกของครูสมภพ ข้าประเสริฐมีชื่อเสียงมากในยุคนั้น นักดนตรีที่ต้องการจะต้องสั่งจอง
ข้ามปีโดยมาจองก่อนไม้ระนาดไว้ก่อน แล้วเมื่อพ้นเสร็จจึงมารับไป ทำให้ไม้ระนาดของครูสมภพขายหมดก่อน
จะทำเสร็จเสมอ

การสืบทอดความรู้ด้านดนตรีไทยของครูสมภพ ข้าประเสริฐ

จากการสอบถามบรรดาศิษย์ของครูสมภพ ข้าประเสริฐ พบว่าลูกศิษย์กลุ่มแรก ๆ ที่ได้รับการถ่ายทอด
วิชาจากครูสมภพ ก็คือลูกศิษย์รุ่นเล็กของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ครูเสนาะ
หลวงสุนทร (ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง) เล่าว่า “หลังจากสิ้นท่านครูแล้วก็ได้ไปต่อเพลงกับพี่สมภพ
พวกเพลงมอญเก่า ๆ โดยมากจะพบกันที่วัดพระพิเรนทร์ หรือไม่ก็ไปต่อบ้านพี่ซอที่หลานหลวง” (เสนาะ
หลวงสุนทร, สัมภาษณ์, 24 สิงหาคม 2559) นอกจากนั้นครูฉลาก โพธิ์สามต้นยังเล่าว่า “หลังท่านครูสิ้นไปต่อ
เพลงกับพี่ภพที่บ้านบางยี่เรือ มีผม ครูสุบิน ครูเสนาะ ส่วนมากไปต่อเพลงกันได้ไม่นานก็ตั้งวงกันแล้ว มีพี่
ประชิดคอยทำกับข้าว” (ฉลาก โพธิ์สามต้น, สัมภาษณ์, 6 กุมภาพันธ์ 2559)

ถัดมาจากชุดศิษย์รุ่นเล็กของครูหลวงประดิษฐไพเราะ ก็เป็นลูกชายคนโตของครูสมภพคือ
ครูธนู ข้าประเสริฐ ที่ครูหมามั่นปั้นมือถ่ายทอดวิชาให้ตั้งแต่เด็ก ซึ่งในภายหลังครูธนูได้ปฏิบัติราชการใน
ตำแหน่งดุริยางคศิลปิน สังกัดสำนักการสังคีต กรมศิลปากร สืบทอดเจตนารมณ์ทางด้านดนตรีไทยจาก
ครูสมภพเพียงท่านเดียวในบรรดาลูก ๆ ทั้งหมด

ลูกศิษย์ที่สำคัญอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งมีฝีมือและสร้างชื่อเสียงอย่างมากคือศิษย์จากวัดหัวลำโพง
โดยครูเ็น หมอนวดดีหัวหน้านางได้เชิญครูสมภพให้เป็นผู้ถ่ายทอดวิชาและปรับวงสำหรับงานบรรเลงต่าง ๆ
ลูกศิษย์ที่สำคัญในยุคแรกคือ ครูสมพงษ์ ภูธร และครูสุนทร มาประสพ ซึ่งถือเป็นพี่ใหญ่ของวงวัดหัวลำโพง
ก่อนที่ในภายหลังจะได้นักดนตรีฝีมือดีอย่าง ครูสมนึก ศรีประพันธ์ ครูองอาจ อ่วมอนงค์ ครูเรือง มิ่งสมร
และครูวิบูลย์ธรรม เพียรพงษ์ มาเป็นกำลังสำคัญในการทำวงเพื่อเข้าประชันวง ณ วัดพระพิเรนทร์
เมื่อปี พ.ศ. 2517 จนได้รับรางวัลชนะเลิศ

นอกจากนั้นครูสมภพ ข้าประเสริฐยังได้พบกับนายประยูร กิสวาส ลูกศิษย์จากลพบุรีที่ย้ายถิ่นพำนัก
มาตั้งคณะปี่พาทย์ชื่อ “ศิลปแสงทอง” อยู่บริเวณวัดระฆังโฆสิตารามก่อนจะย้ายบ้านมาอยู่บริเวณ
วัดรวกสุทธารามในภายหลัง นายประยูรมีบุตรธิดาทั้งหมด 7 คน ทุกคนสามารถบรรเลงปี่พาทย์ทั้งหมด
ครูสมภพจึงได้ถ่ายทอดเพลงมอญสำหรับใช้ประกอบอาชีพแล้วเพลงหน้าพาทย์ต่าง ๆ รวมถึงมาประกอบ
พิธีไหว้ครูที่บ้านนายประยูรติดต่อกันหลายปี

สำหรับลูกศิษย์ในสังกัดสถานศึกษานั้นครูสมภพ ข้าประเสริฐ ได้รับตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้าน
ดนตรีไทยที่ภาควิชานาฏยสังคีต คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์
เป็นระยะเวลานานถึง 12 ปี ลักษณะการเรียนการสอนดนตรีไทยของที่นี่ในสมัยนั้นเป็นรูปแบบของวิชาโท
นักศึกษาวิชาเอกต่าง ๆ ของคณะอักษรศาสตร์สามารถเลือกลงเรียนวิชาดนตรีไทยเป็นวิชาโทได้ตามต้องการ
ทำให้ลูกศิษย์ของครูสมภพมีมุมมองและระบบความคิดที่แตกต่างกับนักศึกษาวิชาเอกดนตรีไทยทั่วไป
ลูกศิษย์ที่มีฝีมือเป็นทีกล่าวขานได้แก่ อาจารย์โกวิทย์ แก้วสุวรรณ อาจารย์มิตต ทรัพย์ผุด อาจารย์โกศล
พจนารถ นอกจากนั้นวิทยาลัยครูนครปฐมในสมัยนั้นยังเชิญท่านเป็นวิทยากรพิเศษและผู้ประกอบพิธีไหว้ครูอีก
วารสารศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย -170- ปีที่ 4, ฉบับที่ 1, หน้า 161-176

หลายครั้ง โดยที่วิทยาลัยครูนครปฐมนี้ท่านได้ศิษย์ที่มีฝีมือคือ อาจารย์กฤษฎา ด้านประดิษฐ์ อาจารย์ไพรัช ดำรงกิจการ และอาจารย์สุรินทร์ สิริรัตนชัยกุล เป็นผู้สืบทอดความรู้ของครูสมภพในเวลาต่อมา

สำหรับวิธีการถ่ายทอดความรู้ของครูสมภพนั้นลูกศิษย์ของครูสมภพแต่ละท่านได้กล่าวไว้ดังนี้

ครูฉลาก โพธิ์สามต้น ได้กล่าวถึงวิธีการต่อเพลงของครูสมภพ ข้าประเสริฐว่า “ที่ต่อกับพี่ภพต่อเพลง เรื่องเพลงช้า เพลงหน้าพาทย์เก่า ๆ พวกพญาเดิน 7 ท่อน บางทีก็ยกเครื่องมาชน บางทีก็ใช้น้อยปาก ถ้าอยู่ไกลกันน้อยดัง ๆ หรือถ้ากำลังซ้อมอยู่แล้วตีผิดก็น้อยปากบอก แขนอยู่ตรงเสียงเป๊ะเลย ไม่มีใช้ โด เร มี โทงคู่สี่ แดงคู่แปด ถ้ากรอคู่สองน้อยเสียงกรู ถ้าคู่ห้าทั้ง” (ฉลาก โพธิ์สามต้น, สัมภาษณ์, 6 กุมภาพันธ์ 2559)

ครูเสนาะ หลวงสุนทร (ศิลปินแห่งชาติ) ได้กล่าวถึงวิธีการต่อเพลงของครูสมภพ ข้าประเสริฐว่า “ส่วนมากไปต่อเพลงเรื่อง เพลงมอญเก่า ๆ เวลาต่อเพลงแจะตีทุ้ม เราก็ตีระนาด ต่อกันแปบ ๆ เดียวก็เลิกแล้ว” (เสนาะ หลวงสุนทร, สัมภาษณ์, 24 สิงหาคม 2559)

ครูสมพงษ์ ภูธร ได้กล่าวถึงวิธีการต่อเพลงของครูสมภพ ข้าประเสริฐว่า “เพลงแรกต่อมือฆ้องเชิด เดียวนี้ก็ลืมไปแล้ว ที่บ้านบางยี่เรือจะมีเครื่องหน้าจั่ว มีระนาดเอก ระนาดทุ้ม ฆ้อง เวลาต่อแจะตีให้ดู แต่ถ้าบางทีอยู่ไกล ๆ แล้วเราลืมแกก็จะน้อยบอกมาบ้าง” (สมพงษ์ ภูธร, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2556)

ครูเรือง มิ่งสมร ได้กล่าวถึงวิธีการต่อเพลงของครูสมภพ ข้าประเสริฐว่า “เอารางมาตั้ง 2 ราง หันหน้าชนกัน เราจะให้ดูมือว่าลูกอยู่ลูกไหน ให้สังเกตลูก ความละเอียดของครูจะละเอียดมาก แต่ตอนหลังนั้นน้อยปากนะ แล้วนั่งตี” (เรือง มิ่งสมร, สัมภาษณ์, 27 ธันวาคม 2558)

ครูวิบูลย์ธรรม เพียรพงษ์ ได้กล่าวถึงวิธีการต่อเพลงของครูสมภพ ข้าประเสริฐว่า

ตอนแรกเลยครูท่านทดสอบผม ท่านทำมือตีในอากาศแล้วให้ผมตีตามบนลูกฆ้อง ตอนหลัง ๆ ท่านถึงตีให้ดูแล้วตีตาม ผมเรียนแต่เพลงเดียวกับท่านนะ น้อยปากนี้จะมีน้อยมาก น่าจะเพราะต่อเพลงยากแล้ว แล้วก็สอนเรื่องการแม่นยำทั้งท่านนั้นแหละ แม่นมือ แม่นปาก แม่ตา แม่นหู แม่นใจ เราก็ถามว่า มันหมายความว่าไงครับครู ครูก็บอกว่า เอ้า ฉันต่อเพลงให้เธอเนี่ยแสดงว่าเธอแม่นยำ ฉันไม่ดูลูกเลย ฉันตี แต่เธอสามารถตีลูกฆ้องได้ถูกต้องตามประโยคที่ฉันต่อให้แสดงว่าเธอแม่นยำ พื้นฐานเธอดีมาแล้ว ถ้าคนไม่ดีทำไม่ได้หรอก แม่นตาตีหมายความว่า เขาตีในท้องกระจะเนี่ย แล้วเรายู้งานนอกเรายังสามารถจำเพลงไว้ได้หมดเลยทั้ง ๆ ที่เราไม่ได้ยิน (วิบูลย์ธรรม เพียรพงษ์, สัมภาษณ์, 29 สิงหาคม 2559)

อาจารย์โกวิทย์ แก้วสุวรรณได้กล่าวถึงวิธีการต่อเพลงของครูสมภพ ข้าประเสริฐว่า

ถ้าเริ่มเรียนก็จะมี การตีลูกฆ้องนำหน้า ถ้าลูกศิษย์เริ่มแข็งแล้วก็จะอยู่กับคนละเครื่องดนตรีแล้วก็จะเริ่มตีทางฆ้องคู่กับเรา แล้วค่อยไประนาด พอสักพักก็จะค่อยไประนาดทุ้ม ก็คือกับเครื่องดนตรีเดียวกัน แล้วก็ไประนาดเอก แล้วก็เปลี่ยนระนาดทุ้ม ก็เริ่มให้รู้แล้ว หลังจากนั้นก็นั่งน้อย แต่นั่งน้อยจะอยู่ในกรณีที่ทวนแล้วมากกว่า แต่ถ้าต่อใหม่ก็จะเข้าคนละเครื่องดนตรี หรือในลักษณะที่ช่วงพักกลางวันเราซ้อมท่านเล่นหมากรูกกับเพื่อนท่าน ท่านเดินไปแต่หากเราติดขัดท่านก็จะน้อยบอกท่านฟังเราตลอด

มีหลักการหนึ่งเลยนะที่ครูจะพูดอยู่เรื่อย ๆ คือว่าถ้าเห็นเราเรียนไม่ไหวเนี่ยนะท่าน ก็จะมาบอกเราว่าอีกนิด ๆ เอาให้หมดหน้าทับ แรก ๆ บางทีเอาให้หมดวรรคก่อน ก็คือเอาอีก หนึ่งให้หมดวรรค แล้วก็หยุดให้เราทวน แต่ถ้าจะหยุดแบบวันนี้จะหยุดแล้วก็คือให้หมดหน้า ทับก่อน ก็คือจะต่อไปที่ละครึ่งวรรคและกึ่งวรรคหนึ่ง แล้วก็ทบทวน แต่ถ้าวางแผนเลยว่า วันนี้คนนี้จะต้องจบก็คือให้จบหน้าทับไม่ค้างคา ถ้าใครค้างครึ่งหน้าทับจริง ๆ แสดงว่าไม่ ไหวจริง ๆ ท่านจะชอบนะคนที่ซ้อมเรื่อย ๆ นิสัยท่านจะบุคลิกอยู่อย่างหนึ่งเลยคือ ไม่เคย ให้ลูกศิษย์นั่งคนเดียว (โกวิทย์ แก้วสุวรรณ, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2560)

นอกจากนั้นลูกศิษย์ของครูสมภพ ขำประเสริฐทุกท่านยังกล่าวถึงวิธีการใช้มือในสำนวน “ทิงเนงเต้ริง” ซึ่งสำนวนดังกล่าวพบบ่อยมากในการบรรเลงฆ้องวงใหญ่ แต่ครูสมภพมีแนวคิดและวิธีจัด ระเบียบการใช้มือในวรรคดังกล่าวอย่างน่าสนใจ ซึ่งวิธีการบรรเลงของสำนวนนี้มีวิธีปฏิบัติดังนี้

มือขวา	- - - -	- X - X
มือซ้าย	- - - X	- - - -

สำนวน “ทิงเนงเนง”

มือขวา	- - - -	- X - X
มือซ้าย	- - - X	- - - X

สำนวน “ทิงเนงเต้ริง”

ครูฉลาก โปธิ์สามตันได้กล่าวถึงวรรคดังกล่าวว่า “ทิงเนงเนงคือไปต่อมือซ้าย แต่ถ้าทิงเนงเต้ริงคือหมด มือ ต่อไปจะขึ้นขวาหรือขึ้นซ้ายก็ได้” (ฉลาก โปธิ์สามตัน, สัมภาษณ์, 6 กุมภาพันธ์ 2559)

ครูสมพงษ์ ภูสุระได้กล่าวถึงวรรคดังกล่าวว่า “ท่านต้องการให้มือมันเท่ากัน ยิ่งเด็กหัดใหม่ ๆ ตีมือนี้นั้น จะฝึกให้มือเท่ากัน แต่ถ้าตีเร็ว ๆ ตีทิงเนงเต้ริงไม่ทันก็ตีทิงเนงเนงได้ มือนี้นี้ไม่เคยเห็นที่ไหน มีน้อยมาก ที่เห็น เยอะที่สุดคือลูกศิษย์ปู่ที่ทับแก้ว เพราะเด็กที่เรียนกับปู่ที่นั่นส่วนมากจะเพ็งหัดครั้งแรกหมดเลย ” (สมพงษ์ ภูสุระ, สัมภาษณ์, 26 สิงหาคม 2558)

ครูเรือง มีงสมรได้กล่าวถึงวรรคดังกล่าวว่า “คือว่า ทิงเนงเนง ตีแบบปล่อย แต่ของเรา ทิงเนงเต้ริง ประคบมือไปในตัว เสียงจะได้ไม่หนีหาย ครูบอกว่าลูกไหน มือไหนที่เราไม่ได้ตีเราอยาก ถ้าตี ทิงเนงเนง ปล่อยล่องลอย กับตี ทิงเนงเต้ริง จะได้หาลูกต่อไปเจอ”(เรือง มีงสมร, สัมภาษณ์, 27 ธันวาคม 2558)

ครูโกวิทย์ แก้วสุวรรณได้กล่าวถึงวรรคดังกล่าวว่า

ท่านให้เหตุผลว่ามือซ้ายมันจะหนักขึ้นและเสียงมันก็จะท่วม ๆ ขึ้น มือซ้ายมันก็จะ ประคบ คือคนปกติส่วนใหญ่จะถนัดขวากันใช้มัยยะ ถ้าตี ทิงเนงเนง มันก็จะมักจะง่าย อีกอย่างเป็นเรื่องของการจัดระเบียบมือด้วย ถ้าตี ทิงเนงเต้ริง มันหมดพร้อมกันทั้งสองมือ ทำให้การใช้มือมีความหลากหลาย เพราะสำนวนฆ้องและระนาดทุ้มของครูสมภพ หมดซ้าย ต้องขึ้นขวาถ้าหมดขวาต้องขึ้นมือซ้าย ถ้าเราหมดพร้อมกันสองมือเนี่ย สำนวนไหนที่เป็น สำนวนบังคับก็ว่าไป แต่สำนวนไหนที่เราสร้างสรรค์เองเนี่ยเราสามารถเลือกขึ้น ได้ทั้งซ้ายและขวา ให้ให้เลือกใช้สำนวนได้อย่างมีความหลากหลาย อีกประการหนึ่ง

ที่ครูสมภพบอกไว้คือ ให้เด็กหัดตีฆ้องสำนวน ทิงเนงเตริง ไว้ตั้งแต่เริ่มจะทำให้ฝึกมือทั้งสองข้างให้เท่ากัน อีกหน่อยพอไปหัดตีระนาดมือทั้งสองข้างก็จะเท่ากันเท่าที่ได้คุยกับครูบุญยงค์ท่านก็บอกว่าก็มีแต่สายครูสมภพนี่แหละที่ตีแบบนี้ สายอื่นไม่เคยเห็น (โกวิทย์ แก้วสุวรรณ, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2560)

สำหรับการสืบทอดความรู้ด้านดนตรีไทยของครูสมภพ ข้าประเสริฐจนกระทั่งปัจจุบันนี้น้อยในรุ่นของหลานศิษย์ ซึ่งหลายท่านเป็นกำลังสำคัญของหน่วยงานต่าง ๆ กระจายอยู่ทั่วประเทศ สามารถสรุปได้ดังนี้

การสืบทอดความรู้ด้านดนตรีไทยของครูสมภพ ข้าประเสริฐในส่วนของคุณศิษย์รุ่นเล็กของคุณครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ครูฉลาก โปธิ์สามต้นท่านได้ถ่ายทอดเพลงหน้าพาทย์ที่สำคัญ ๆ เช่น ตระโหมโรง และ เพลงพญาเดิน 7 ท่อนให้แก่ลูกชายท่านคือ นายธีรสาน โปธิ์สามต้น ปัจจุบันนายธีรสานรับตำแหน่งครูชำนาญการที่โรงเรียนคลองหลวง “อุดมรัชต์วิทยา” ส่วนครูเสนาะ หลวงสุนทรได้ถ่ายทอดผลงานส่วนหนึ่งของครูสมภพ ข้าประเสริฐลงในรูปแบบฉบับบันทึกเสียงบันทึกออกวิทยุศึกษาทุ่งมหาเมฆ เช่น เพลงแสนคำนึง เถา ในส่วนของสองชั้นและชั้นเดียวครูสมภพได้ปรับปรุงให้มีจังหวะหน้าทับเท่ากันทั้งสามอัตรา รวมถึงได้ชี้แนะแนวทางในการเดี่ยวระนาดเอกท้ายเพลงแสนคำนึงให้แก่ ครูเสนาะด้วย (เสนาะ หลวงสุนทร, สัมภาษณ์, 24 สิงหาคม 2559) ส่วนครูสุบิน จันทรแก้ว (ปัจจุบันถึงแก่กรรม) นั้นไม่สามารถสืบค้นได้ว่าท่านได้ถ่ายทอดความรู้ด้านดนตรีไทยของครูสมภพให้แก่ใครหรือไม่ แต่เป็นไปได้ว่าอาจจะเป็นผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดท่านอื่นจากภาควิชาศิลปนิเทศ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เนื่องจากทั้งครูฉลาก ครูเสนาะ และครูสุบิน ท่านได้สอนอยู่ที่นั่นเป็นระยะเวลาหลายปี

สำหรับสายทายาทนั้น ครูธนู ข้าประเสริฐ ได้แลกเปลี่ยนความรู้กับเพื่อนร่วมงานที่สำนักงานการสังคีตกรมศิลปากร เป็นจำนวนมาก ในด้านของเพลงเรื่องและเพลงหน้าพาทย์ ส่วนด้านศิษย์ครูธนู ได้ถ่ายทอดวิชาให้แก่บุตรคือนายปกป้อง ข้าประเสริฐเพียงผู้เดียว โดยนายปกป้องได้รับการถ่ายทอดเพลงเรื่อง เพลงหน้าพาทย์ ตระโหมโรง และเพลงเดี่ยวฆ้องวงใหญ่สุดสงวน สามชั้น ทางครูสมภพ ข้าประเสริฐ ก่อนที่นายปกป้องจะถ่ายทอดเพลงเดี่ยวต่าง ๆ ให้แก่ศิษย์เพื่อใช้ในการประกวดดนตรี ซึ่งได้แก่ โรงเรียนเกาะสีชัง ได้แก่ นายณัฐภูมิขุส ธนะวรเสฐ์ รับการถ่ายทอดเพลงเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสุดสงวน สามชั้น และนายเฉลิมเกียรติ แอลอง รับการถ่ายทอดเพลง เดี่ยวฆ้องวงใหญ่เพลงสุดสงวนและเพลงพญาโคก สามชั้น โรงเรียนมหาวิทยาลัยราชภัฏจังหวัดสงขลา มีอาจารย์พัทธพงศ์ ขุนสุยหนู ได้รับการถ่ายทอดเดี่ยวฆ้องวงใหญ่เพลงสุดสงวน สามชั้น เพลงพญาโคก สามชั้น เดี่ยวระนาดทุ้มเพลงสารถิ สามชั้น เพื่อถ่ายทอดต่อให้นายภฤติน คชศิริเดชไกร นายนกนกานท์ พัดแดง นายพิศุทธิพงษ์ สัตยานนท์ เพื่อใช้ในการประกวดดนตรีไทยระหว่างปี พ.ศ. 2558-2560

สำหรับสายศิษย์วัดหัวลำโพงนี้เป็นสายที่สำคัญที่สุด เนื่องจากมีสมาชิกจำนวนมากและกระจายอยู่ตามหน่วยงานทางดนตรีไทยที่สำคัญหลายแห่ง เช่น ครูสมพงษ์ ภูธร รับหน้าที่เป็นอาจารย์สอนดนตรีไทยประจำชมรมสมโสมรณิสิตแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภาควิชานาฏยสังคีต คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ และคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม มีลูกศิษย์จำนวนมาก ที่สำคัญได้แก่ นายสิทธิพงษ์ เพ็งพานิช และนายปกป้อง ข้าประเสริฐ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยครูสมพงษ์ได้ถ่ายทอดเพลงของครูสมภพ ข้าประเสริฐให้ทั้งสองจำนวนมาก

อาจารย์วิบูลย์ธรรม เพียรพงษ์ ซึ่งปฏิบัติงานในตำแหน่งลูกจ้างประจำสังกัดฝ่ายดนตรี กองสวัสดิการสำนักงานตำรวจแห่งชาติ และยังเป็นอาจารย์พิเศษถ่ายทอดความรู้ให้หลายสถาบัน ได้แก่ โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน โรงเรียนมัธยมสังคีต และมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ครูวิบูลย์ธรรมได้ถ่ายทอดความรู้ด้านดนตรี

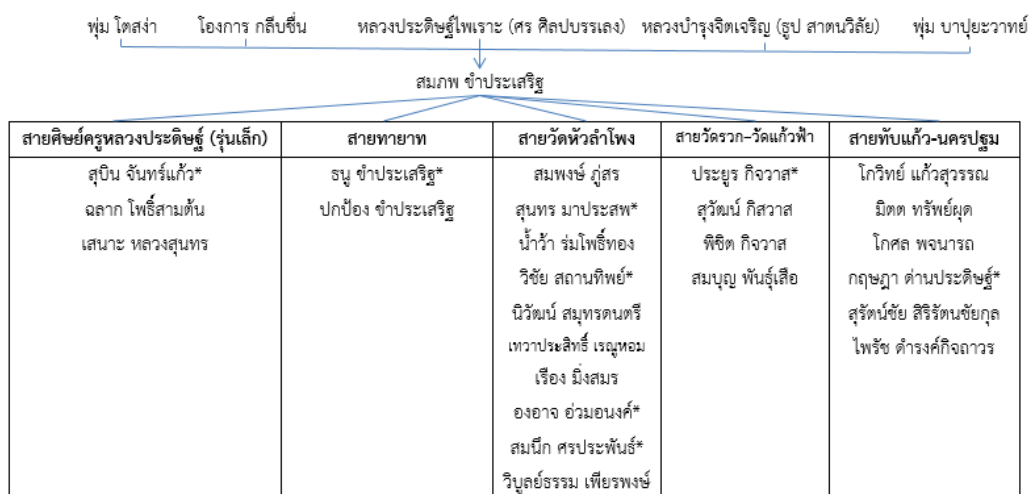
ไทยของครูสมภพ ข้าประเสริฐ ให้สมาชิกร่วมสายงานที่กองดุริยางค์ตำรวจ ได้แก่ นายเอกสิทธิ์ การคุณิ ร้อยตำรวจตรีมนตรี คล้ายฉั่ว และร้อยตำรวจตรีชานนท์ กำแพง ลูกศิษย์จากโรงเรียนมัธยมสังคีตวิทยา ได้แก่ นายพันธกานต์ แสงอ่อน นายธเรศ นกแจ้ว นายตระกูล แสงอ่อน และนายศักดิ์ภัทร สุขมุข มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ได้แก่ นายนพดล ทมาภรณ์ และนายวิชัย สมพงษ์ และยังมีลูกศิษย์อีกท่านหนึ่งคือ อาจารย์กิตติ์ธเนศ ศิริสุริยเสรี ซึ่งได้รับการถ่ายทอดเดี่ยวระนาดทุ้มเพลงกราวในและเพลงอื่น ๆ อีกหลายเพลง ปัจจุบันอาจารย์กิตติ์ธเนศ รับหน้าที่สอนดนตรีไทยในตำแหน่งอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยพะเยา

สำหรับสายวัดรวกสุทธารามนั้นบุตรชายของครูประยูร กิสาส หัวหน้าคณะศิลปะแสงทอง เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วได้เข้ารับการบรรจุเป็นข้าราชการครูและถ่ายทอดวิชาความรู้ของครูสมภพ ข้าประเสริฐ ประกอบด้วยครูพิชิต กิสาส ครูชำนาญการพิเศษโรงเรียนบ้านเขว้าวิทยายน มีลูกศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดเพลงเดี่ยวหลายเพลงเพื่อใช้ในการประกวดดนตรีไทยรายการศิลปหัตถกรรมนักเรียนและรายการอื่น ๆ ได้แก่ นายชิตภพ บำเหน็จพันธ์ นายองอาจ จารณีย์ นายดุขภู ลีสุขสาม นายสวัสดิ์พงศ์ พรธชา นายกษิตศิ บรจรงค์ลักษณ์ นอกจากนั้นยังมีครูสุกเชษฐ กิสาส รับข้าราชการครูสังกัดวิทยาลัยนาฏศิลปพัทลุงอีกด้วย

ลูกศิษย์สายจังหวัดนครปฐมโดยเฉพาะมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ที่เป็นกำลังสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ของครูสมภพ ข้าประเสริฐคืออาจารย์โกวิทย์ แก้วสุวรรณ เนื่องจากภายหลังจากสำเร็จการศึกษาแล้วอาจารย์โกวิทย์ได้กลับเข้ารับตำแหน่งอาจารย์ประจำภาควิชา นาฏยสังคีต คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ สืบทอดความรู้ของครูสมภพ ให้แก่นักศึกษาหลายรุ่น

นอกจากนั้นยังมีอาจารย์มิตต ทรัพย์ผุด สังกัดคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี และเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาชมรมดนตรีไทยของมหาวิทยาลัย และอาจารย์โกศล พจนารถ ครูชำนาญการ โรงเรียนบางหลวงวิทยา จังหวัดนครปฐมที่ยังใช้ความรู้ด้านดนตรีไทยที่ได้จากครูสมภพ ข้าประเสริฐถ่ายทอดให้นักดนตรีรุ่นใหม่อยู่ในปัจจุบัน

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

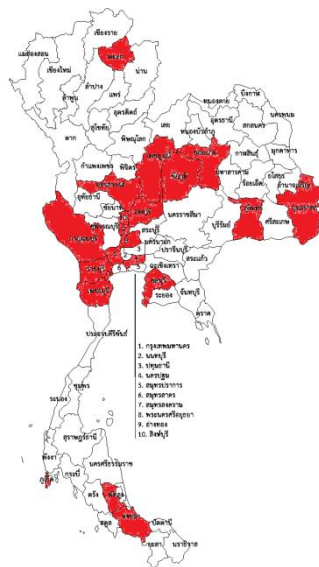
*ถึงแก่กรรม

ตารางที่ 1 ตารางแสดงสายการสืบทอดของครูสมภพ ข้าประเสริฐ

ผลการวิจัยเรื่องการสืบทอดความรู้ด้านดนตรีไทยของครูสมภพ ข้าประเสริฐ พบว่าครูสมภพ ข้าประเสริฐ ได้รับการถ่ายทอดปี่พาทย์เบื้องต้นจนกระทั่งต่อเพลงเดี่ยวกราวในทางฆ้องวงใหญ่จากครูพุ่ม โตสง่า ก่อนที่จะเรียนเพลงเดี่ยวและเพลงประชันเพิ่มเติมจากครูโองการ กลับขึ้น จากนั้นฝากตัวเพื่อเรียนเพลงเดี่ยว ฆ้องวงใหญ่และระนาดทุ้มเพิ่มเติมกับครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เรียนเพลงหน้าพาทย์เพิ่มเติมกับครูหลวงบำรุงจิตเจริญ (อุป สাত্রวิสัย) และครูพุ่ม บาปุยะวาทย์

ทางด้านผลงานด้านดนตรีไทยครูสมภพได้ประพันธ์เพลงไว้ทั้งสิ้น 66 เพลง โดยแบ่งเป็นประเภท เพลงหน้าพาทย์ เพลงโหมโรง เพลงเถา เพลงเดี่ยว เพลงมอญและเพลงเรื่อง นอกจากนั้นยังเขียนตำราเกี่ยวกับ ดนตรีไทยไว้ 4 เรื่อง ได้แก่ เรื่องเรียนดนตรีอย่างไรถึงจะดี เรื่องประวัติปี่พาทย์นางหงส์ เรื่องสืบเนื่องมาจาก ระนาดทุ้ม และเรื่องพิธีไหว้ครูในทัศนะของข้าพเจ้า ส่วนในด้านการประดิษฐ์ไม้ดีสำหรับเครื่องดนตรีในวงปี่ พาทย์นั้น ครูสมภพมีชื่อเสียงในการประดิษฐ์ไม้ดีสำหรับระนาดเอก ระนาดทุ้ม ฆ้องวงใหญ่และฆ้องวงเล็ก โดยไม้ดีของครูสมภพนั้นมีการคัดเลือกวัสดุต่าง ๆ อย่างพิถีพิถัน และมีขั้นตอนในการทำที่ประณีตทำให้ไม้ดีของ ครูสมภพมีความเรียบร้อยและมีคุณภาพสูง

ด้านการสืบทอดความรู้ด้านดนตรีไทย ครูสมภพ ข้าประเสริฐได้ถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับจาก ครูบาอาจารย์ รวมถึงสรรพวิชาที่ตกผลึกและถูกสร้างสรรค์ขึ้นใหม่โดยฝีมือของครูสมภพเองแบ่งออกเป็นสาย การสืบทอดต่าง ๆ ได้แก่ สายลูกศิษย์ครูหลวงประดิษฐไพเราะ รุ่นเล็ก (ศร ศิลปบรรเลง) สายทายาท สายศิษย์ วัดหัวลำโพง สายวัดรวก สายทับแก้วและสถานศึกษาในจังหวัดนครปฐม

ภาพที่ 8 แผนที่แสดงการสืบทอดความรู้ด้านดนตรีไทยของครูสมภพ ข้าประเสริฐ ในประเทศไทย

ที่มา : ผู้วิจัย, 27 กุมภาพันธ์ 2560

จากภาพดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่าปัจจุบันความรู้ด้านดนตรีไทยของครูสมภพ ข้าประเสริฐ ได้สืบทอดแพร่หลายไปในทุกภูมิภาค เท่าที่สืบค้นได้เหนือสุดที่จังหวัดพะเยา สุดฝั่งตะวันออกที่จังหวัด อุบลราชธานี สุดฝั่งตะวันตกที่จังหวัดกาญจนบุรี และได้สุดที่จังหวัดสงขลา และยังอาจมีความรู้ที่แพร่กระจาย ไปยังพื้นที่ต่าง ๆ นอกจากนี้จากการรับสื่ออื่น ๆ ที่ไม่ใช่การถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ เช่นดังที่ผู้วิจัยเคยพบเพลง เดี่ยวระนาดทุ้มมุล่ง ชิ้นเดียวของครูสมภพ ข้าประเสริฐ ถูกใช้ในการประกวดดนตรีระดับประเทศโดยนักเรียน

จากจังหวัดกระบี่ สอบถามอาจารย์ผู้สอนได้ความว่าถอดแบบมาจากสื่อบันทึกเสียงที่ครูสมภพบรรเลงไว้ เช่นนี้เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

บรรดารายชื่อบุคคลและรายชื่อเพลงที่ปรากฏในบทความนี้ยังมีสิ่งที่ต้องศึกษาเก็บข้อมูลและวิเคราะห์อีกมาก ขอฝากงานเขียนชิ้นนี้ไว้เป็นข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นสำหรับผู้สนใจผลงานของครูสมภพ ข้าประเสริฐ หัวข้อที่เหมาะสมอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาวิเคราะห์กันให้กระจ่างกันต่อไปคือ อัตลักษณ์การประพันธ์เพลงลักษณะต่าง ๆ ของครูสมภพ ซึ่งเท่าที่ผู้ศึกษาได้สัมผัสคุ้นเคยกับเพลงของท่านมาพอสมควร เห็นว่ามีประเด็นที่สามารถจับเอาใจความต่าง ๆ มาแยกส่วนและรวมกลับเข้าไปใหม่เพื่อที่จะทราบกลไกในการสร้างงานของครูสมภพได้ชัดเจนมากขึ้น อันจะเป็นส่วนเติมเต็มวิชาการประพันธ์เพลงไทยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป

รายการอ้างอิง

- โกวิทย์ แก้วสุวรรณ, อดีตอาจารย์ประจำภาควิชานาฏยสังคีต คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์. 2558. “สัมภาษณ์.” 24 ธันวาคม.
- ฉลาก โพธิ์สามต้น, ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง. 2559. “สัมภาษณ์.” 6 กุมภาพันธ์.
- บุญตรี นาคทิม. 2543. “ประวัติและผลงาน ครูสมภพ ข้าประเสริฐ” ใน *อนุสรณ์พิธีพระราชทานเพลิงศพครูสมภพ ข้าประเสริฐ*, 61 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ดาว.
- บุญยงค์ เกตุคง. 2543. “ความเห็นเกี่ยวกับครูสมภพ ข้าประเสริฐ” ใน *อนุสรณ์พิธีพระราชทานเพลิงศพครูสมภพ ข้าประเสริฐ*, 14 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ดาว.
- พูนพิศ อมาตยกุลและคณะ. 2532. *นามานุกรมศิลปินเพลงไทยในรอบ 200 ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้ว.
- เรือง มิ่งสมร. 2558. “สัมภาษณ์.” 27 ธันวาคม.
- วิบูลย์ธรรม เพียรพงษ์. 2559. “สัมภาษณ์.” 29 สิงหาคม.
- สมพงษ์ ภูธร. 2556. “สัมภาษณ์.” 8 สิงหาคม.
- สิงโต มะกล้าแดง. 2559. “สัมภาษณ์.” 22 พฤศจิกายน.
- เสนาะ หลวงสุนทร, ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง. 2559. “สัมภาษณ์.” 24 สิงหาคม.
- แผนที่แสดงเส้นทางจากบ้านบาตรไปบางยี่เรือ 2560. (2560) สืบค้นจาก(<http://goo.gl/oKHjW1>) ค้นหเมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2560.